

CIRIL ZUPANC
podpolkovnik v pok.

PARTIZANSKI SPOMINI,
KAKOR JIH JE BIL ZAPISAL MATEVŽA Z RUDNA — JOŽE ŽBONTAR

Reševanje ranjenega partizana

Čas okrog 10. januarja 1942. Vsi smo bili še globoko pretreseni zaradi dogodkov, ki so se odigrali v Dražgošah in na Rudnem. Nemška soldateska je podivjala in gorje mu, kdor se je količkaj napak obrnil. Stiskali smo se okrog vogalov in peči ter čakali nadaljnjih dogodkov. Niti sosed k sosedu si ni upal pogledat, nikar še kaj drugega. Ko bi dva domačina govorila na cesti, je že bilo sumljivo. Iz vseh oken in lin so morale puškine cevi in čakale žrtev. Vas Rudno je bila nabita Nemcev. Stalno so se menjavali. Vse hiše so jih bile polne, saj je bil mraz in sneg in ofenziva na Dražgoše. Nas domačine so Nemci spodili v kuhinjo, vse druge prostore pa je zasedlo vojaštvo. To je bilo tri dni: v petek, soboto in nedeljo, dokler niso Nemci Dražgoš osvojili.

V ponedeljek smo bolj slutili kot videli, kaj se v Dražgošah dogaja. Valil se je črn dim izpod Dražgoške gore, znamenje, da Dražgoše gore. Popoldne

Jože Zbontar z Rudna, pisec spominov

smo še videli, kako gonijo Nemci Dražgošane na Rudno in nato dalje v Št. Vid; to je, da jih selijo in odvažajo v internacijo. Tako smo zaznali vso grozo, ki je prišla nad Dražgoše in njihove ljudi. Na Rudnem smo za zdaj ostali sami. Po izvršenem zločinu jo je vsa soldateska pobrala nazaj, od koder je prišla.

Partizani so se umikali silni premoči na gozdnato Jelovico, v samotne gozdne koče in planine. Tako se jih je nekaj ustavilo tudi na Mošenjski planini, da bi se malo pogreli in odpočili. A Nemci so jih preganjali kakor divje zveri. S tako imenovanimi »ski-patruljami« so se gibali po Jelovici in požigali koče. Gorje, kogar so dobili v pest! Bila je gotova smrt. Tako so napadli tudi Mošenjsko planino. Dovolj je bilo, da so videli dim iz dimnika, že so kočo obkolili in začeli streljati z rafali vanjo. Partizani so se nekaj časa ogorčeno upirali, vendar so se končno morali umakniti silni premoči tudi zaradi pomanjkanja municije. Nekako so se le prebili iz obroča ali bilo je več ranjenih in mrtvih.

Neki ranjeni partizan se je zavlekel v kočo na Kališniku pri žičnici Kališnik—Rudno, ki tedaj še ni bila požgana. Z Mošenjske planine do te koče je po kopnem 1 uro hoda, tedaj je bilo pa tudi 3 do 4 m snega in partizan je imel prestreljeno nogo v gležnju. Tam je obležal na pol mrtev, brez jedi in pijače je čakal konca. Ko je tako že osmi dan tam ležal, ga je po naključju dobil logar Tone Lotrič, ki je pregledoval žičnice, če je še v redu za spravilo lesa, ki ga je imel tam lesni trgovec Heinricher iz Škofje Loke kupljenega. Ko tedaj pogleda v kočo, vidi, da se v kotu nekaj premika, pa le vpraša: »Kdo je tam?« Partizan se mu slabotno oglasi, mu pojasni svoj položaj in ga prosi, naj ga spravi kam k ljudem, da bi se tako rešil. Tone mu da korajžo in obljubi, da mu bo pomagal, kolikor je v njegovi moči. Dal mu je hrane, kolikor je je imel pri sebi, ter mu naročil, naj počaka, da ga bo poskusil spraviti na Rudno. Ko je prišel Tone na Rudno, se je najprej ustavil pri nas, kjer je bila tedaj še gostilna, in povedal, kaj je Za goro v Kališniku novega. Zaupal mi je, da je tam našel ranjenega partizana, ki prosi, naj ga spravimo k ljudem in mu kako pomagamo.

V treh hišah smo se domenili, da ga začasno sprejmemo in skrijemo. S sanmi sta ga šla iskat Rudolf Eržen in Matevž Luznar. Spravili smo ga v hiši Matevža Luznarja misleč, da bo tu le nekaj dni. Ranjeni partizan je bil Franc Iglič iz Kremenika nad Poljanami p. d. Gaborškov. Sporočili smo na njegov dom, da je ranjen in naj ga pride kdo iskat. Odgovora ni bilo in nihče ni prišel ponj. Tedaj je bila tudi tam nekakšna hajka pa si ni nihče upal s konjem po ranjenca v našo dolino. Ranjenec sam peš ne bi mogel iti, ker je imel razbito nogo. Čez nekaj dni je prišel neki njegov sorodnik Drnovšek pogledat, ki pa tudi ni mogel pomagati. Obľubil je, da bo čez nekaj dni le morda organiziral kak prevoz.

Potem se je pa zgodilo nekaj drugega. Nemci so spet prišli na Rudno. Imeli so načrt do tal porušiti Dražgoše. Prišla je tako imenovana »Miner-Abteilung« in z njo nekaj policije z nalogo, da uničijo še tisto, kar je še ostalo od požganih Dražgoš. Tako se je tedaj po hišah na Rudnem naselilo kakih 200 vojakov. Pri meni je bilo 10 mož, ki so hodili vsak dan v Dražgoše, kjer so minirali po kaki dve hiši na dan. To je trajalo okrog dva meseca. Mi pa smo imeli ranjenega partizana sredi Rudna. Na srečo se v tisti hiši, pri Paštvarju (št. 29) Nemci niso nastanili. Hiša je bolj majhna in zgoraj lesena. Pogledati je pa le večkrat prišel kak Nemec v to hišo, ali zaradi radovednosti ali pa zato, da se je v topli hiši pogrel. Partizana smo imeli skritega zgoraj

v leseni sobici. Le zvečer, ko se je življenje po vasi že pleglo, smo ga prinesli dol v hišo, da se je pogrel. Tu so mu tudi nogo prevezovali in mazali z oljem, ker drugega zdravila tedaj nismo imeli. Seveda je bilo treba skrbeti tudi za njegovo prehrano in vse to držati v tajnosti, saj se po vasi ni smelo razvedeti, kaj imamo. Ker je bilo tedaj vse na karte, smo v treh hišah, katere so skrbele zanj, imeli kar precej težav in sitnosti, da smo še za ranjenca preskrbeli hrano. Položaj je postajal vedno bolj kritičen in morali smo najti pravo rešitev.

Naredili smo načrt, kako ga bomo varno spravili iz vasi. Izdelali smo lesen zaboj, da je ranjenec mogel sedeti v njem. Odločil sem se, da ga popeljem z vozom v Hotovljo pri Poljanah. Poslali smo tja naprej pošto, kdaj ga pripeljemo in kam, da naj ga tam kdo počaka, da ga bo prevzel in spravil na varno. Nekega jutra v marcu sem se odpravil s konjem na to nevarno pot. Na sprednji del voza smo postavili zaboj in vanj posadili ranjenca ter vse to obložili s senom, na drugi del voza pa smo zavalili dva soda, da je bilo videti, kakor da grem nekam po vino. Tako sem ga odpeljal z Rudna.

Peljal sem ga skozi šest nemških straž in patrolj 35 km daleč. Skozi Selca mimo orožniške postaje je šlo kar srečno. Na Bukovici mi je postalo precej vroče. Srečal sem kaki dve četi Nemcev, ki so šli nekam v hribe hajkat. Ustavili so me in vprašali, če sem kaj videl kje »bandite«. Sem si mislil, ko bi vedeli, kaj vozim, bi se drugače pogovorili. Tudi pri straži na Praprotnem na mostu je šlo brez težav. V Škofji Loki sem se ustavil na dvorišču gostilne Balant. Konj je zobal in se malo odpočil, jaz pa sem stopil v mesto, da vidim, kje bo bolj varno zapeljati v Poljansko dolino. Ker je bilo na gornjem trgu le preveč Nemcev, sem se odločil za pot čez spodnji trg, kar mi je tudi dobro uspelo. V Hotovljo sem pripeljal že pod noč. Še isti večer so po ranjenca prišli sorodniki in ga na saneh odpeljali v Kremenk nad Poljanami. Prenočil sem pri Kočarju v Hotovlji.

Tisti, ki smo na Rudnem skrbeli za ranjenca, smo si oddahnili, ker smo se rešili velike skrbi in ker smo rešili človeka.

Moje Novo leto 1943

Bilo je na Silvestrovo leta 1942. Partizanska patrolja treh mož se je z Jelovice grede ustavila pri nas na Rudnem, kjer je iskala neke informacije o Nemcih. V tej patrolji sta bila tudi Jurkov Stane iz Kališ, ki sem ga dobro poznal, in Stane Prezelj-Andrejevčev s Češnjice. Ko sem jim prinesel nekaj malice in se tako z njimi o tem in onem pogovarjal, je hitro minil čas pa se je jelo že mračiti. Kar pride mimo nas Janez Lušina (Andrejčkov iz Dražgoš); bili smo v uti zunaj hiše, on pa je stanoval na Lojah, deset minut nad Rudnom, ter nam pove sledeče: »Fantje, pazite se! Zdi se mi, da so Nemci na Rudnem, in to pri sosedu Luku — čevljarju.« Medtem sta prišla mimo še Lenart Šolar in Tine Fajfar po cigarete. Partizanska patrolja je takoj odšla proti Lukovi hiši, kjer so res naleteli na Nemce. Bilo je 5 ali 6 nemških orožnikov iz Železnikov, ki so pri Luku preiskavali, ker je bil osumljen, da partizanom dela in popravlja čevlje. Partizani so vžgali po orožnikih in pri tem enega ranili. Orožniki so pobegnili v Železnike, partizani pa so se vrnili v Jelovico.

Drugi dan je bilo Novo leto 1943. Pravkar sem se bil napravil v Železnike, ko pride precej Nemcev na Rudno in obkolijo našo hišo. Začeli so me za-

sliševati, kaj je bilo včeraj tukaj, da so pri nas partizani pili in da so od tu napadli orožnike. Začeli so me tepsti, me vrgli po tleh, bili s škornji in puškimi kopiti do nezvesti. Šele na ukaz njihovega komandirja, menda je bil Tirolec, ki je rekel, da imam že zadosti, so me pustili. Najhujši je bil slovenski orožnik, bivši jugoslovanski žandar, Hrastnik.

To sem zapisal za spomin, kakšno je bilo moje Novo leto 1943.

Vaški odbor OF

Prišla je pomlad 1943, ko so se na Gorenjskem pričeli organizirati vaški odbori Osvobodilne fronte. Tako je tudi k nam, v našo vas Rudno prišel tovariš Niko Žumer-Kovač in naročil, naj skličem sestanek pripadnikov OF. Ko sem obvestil še ostale gospodarje na Rudnem, se je pri Venclju Šolarju, po domače pri Markcu, zbralo kakih 15 do 20 simpatizerjev OF. Žumer, ki je vodil sestanek, je poročal o notranjem in zunanem političnem položaju v svetu; povedal je, kako potekajo boji na raznih frontah; da bo Nemčija prej ali slej izgubila vojno; o junaških bojih naših partizanov ter da je treba tudi v naši vasi izvoliti vaški odbor, ki naj bi bil nekakšno jamstvo za osvobodilno gibanje in priprava za poznejše dogodke. Vaščani so se pa dobro zavedali, kaj se pravi tako odgovornost imeti na glavi. Kajti Nemci, domači izdajalci in belogardisti so prvo, ko so prišli v vas, spraševali ljudi, kdo simpatizira z banditi in kdo jih podpira. Vedeli smo, kaj nas čaka: ali v internacijo ali pa so te kar na mestu ustrelili.

Zaradi tega ni noben vaščan hotel prevzeti mesta odbornika v vaškem odboru. Vsi so kazali na mene in me silili, naj jaz prevzamem odbor. Nato sem še Demšarja pridobil, da mi je pomagal, saj je bilo treba velikokrat na hitro ukrepati to in ono. Ker sem bil poleg tega še obveščevalec in član gospodarske komisije, je vsakemu jasno, da je bilo polno dela.

Posebno veliko dela in skrbi smo imeli z oskrbo in obveščanjem enot, ki so se ustanovile in nastanile v bližini Rudna. V Reškovcu je bila ciklostilna tehnika »Drava«, ki jo je vodil Jože Pogačar (8 ljudi). Pod stanom je bila ti-skarna »Don« (6 ljudi). V klancih je bila transportna četa, katere komandir je bil Lojze Lotrič (10 ljudi). Za vasjo se je nekaj časa zadrževala tudi kurirska četa. Za tehniko »Dravo« in za transportno četo sem bil tudi obveščevalec.

Zaradi neposredne bližine teh enot je bilo veliko dela. Treba je bilo skrbeti za pravočasno obveščanje, to je za varnost borcev teh enot in vaščanov. Treba je bilo skrbeti za hrano. Ker so vse te enote gradile bunkerje, je bilo treba pomagati na razne načine: z vožnjami potrebnega materiala, z orodjem in podobno.

Kot vaški odbornik ali aktivist sem pokopal ali sodeloval pri pokopu naslednjih partizanov in žrtev vojne:

- Konrad Lotrič iz Dražgoš, ki je bil ustreljen na Šoštarjevem hlevu;
- Leopoldina Kalar, referentka za šolstvo, doma iz Ljubljane, ustreljena za Šoštarjevim hlevom;
- dva partizana Škofjeloškega odreda: eden iz Žirovnice, drugi iz Zasipa pri Bledu, ki sta padla pod Dražgošami;
- dva partizana, ki sta padla pod Novakom v Jelovici: eden doma iz Skaručne, drug nepoznan, ta je pokopan pri Gasilskem domu na Rudnem;

— Franc Fajfar-Šoštarjev z Rudna, ki je padel nad Lajšami in smo ga v Lajšah pokopali.

Ko sem bil leta 1945 izdan in so me Nemci aretirali, so belogardisti zahtevali, naj me Nemci njim izroče, da me ubijejo. Bil je res izreden slučaj in sreča, da sem ostal živ.

Partizanska osnovna šola Rudno

Takrat sem že bil sekretar odbora OF. Nekako avgusta 1944 so se začeli prvi razgovori s partizani, kako bi tudi na Rudnem vpeljali šolski pouk. Ker je bila poprej vas Rudno všolana pod Dražgoše, sedaj pa so bile Dražgoše uničene, že tretje leto ni bilo šolskega pouka.

K nam je prišel tedanji šolski referent Kovač — Niko Žumer iz Železnikov. Zanimal se je za možnosti, kako bi začeli s šolskim poukom. Ker je verouk poučevala privatno doma že Žagarjeva Marica, se je Kovač obrnil najprej do nje, naj bi ona prevzela še pouk osnovne šole (pisanje in branje). Vendar ti prvi pogovori niso bili uspešni. Marica se je bala posledic, ker je bil okupator blizu, v Železnikih in Selcih. Marica je sicer obljubila, da bo učila, toda le pod pogojem, če jo bodo za to prosili starši otrok, ki bi jih učila. Ko je Kovač še drugič prišel zaradi tega na Rudno, je bila stvar še vedno ista in tako je potekal čas dalje.

Oktobra 1944 sem bil za nekaj dni mobiliziran in potem odpuščen z naročilom, naj delam na terenu. Odločil sem se: če Marica ne bo poučevala, se bom pa sam lotil tega dela. Ker je Marica imela ob nedeljah pouk, se je mladina zbrala pri njej pa sem šel tja, in to prvič 5. novembra 1944. Otroke sem tedaj popisal in jim povedal, da se bomo učili, ter naročil, naj prinesejo s seboj, kar še imajo knjig in zvezkov. Tako smo s poukom začeli 12. novembra 1944. Prihodnji šolski dan smo imeli naslednjo nedeljo 19. novembra. Potem smo nadaljevali s šolskim poukom dvakrat tedensko, in to ob četrtnih in nedeljah.

Kmalu je bilo treba otroke ločiti: na začetnike in na tiste, ki so že prej hodili v šolo. Ustanovil sem 1. in 2. razred. Tako sem poučeval do 10. decembra 1944. 7. in 8. decembra sem bil na Področju v Potoku na učiteljskem tečaju, kjer sta nam tovariša Januš in Igor dala nekaj potrebnih metodskih in pedagoških napotkov za delo. Ker sem bil ob koncu decembra spet mobiliziran, je šola zastala za ves mesec. Tako sem dotlej imel osemkrat po 3 ure.

O Božiču 1944 je transportna četa priredila pri Lovrihu miting, igralska skupina iz Podlonka pa je za Novo leto priredila pri Španu igro »Vrnitev«. Obe prireditvi sta bili dobro obiskani.

Ko sem bil nato spet odpuščen in sem se vrnil domov, sem ponovno začel s poukom, in to prvič 4. januarja 1945. Poučeval sem ob ponedeljkih, sredo in petkih in še ob nedeljah; kadar je Marica imela verouk, sem nadaljeval šolski pouk do noči.

Tedaj pa so se v Selcih in pri Sv. Križu nastanili belogardisti skupaj z nemškimi orožniki. Začeli so delati izpade v bližnjo okolico. Tako se je zgodilo, da je v nedeljo 21. januarja 1945 naredila bela garda izpad iz Selc v Lajše in Kališe, kjer je požgala Jurkovo kaščo, in nato dalje na Češnjico, kjer je ubila šest ljudi, od teh tri domačine: Toneta Kemperla, Anžicovega Srečka in moža

Jelenčeve s Češnjice. Ta zločin bele garde je ljudi močno razburil, hkrati pa povzročil, da je ljudstvo belo gardo dodobra spoznalo.

Nekaj dni zatem sta Škofjeloški odred in Prešernova brigada spet zasedla Kališe in Sv. Križ ter Lajše in Podblico. Ker je bil s tem nekaj časa mir pred belo gardo, smo s šolo nadaljevali do konca januarja. Ko pa so nato partizani spet zapustili položaje na teh postojankah, smo se čutili bolj ogrožene in smo morali začasno prenehati s poukom, ker so Nemci ali belogardisti lahko vsak čas prišli v vas.

Dne 3. februarja nas je šlo 8 vaščanov v Podlonk kidat sneg. Bilo je tudi nekaj Železnikarjev. Šli smo v Luže pri Brusnicah odkidat neki les in odpret pot do Markotove žage. Prav tisti dan pa je bela garda s topom streljala iz Selc na Sv. Križ. Ker pa je top previsoko meril, so granate letele čez Sv. Križ na Rudno. Kakih 10 jih je priletelo. Ena je zadela Brdarskega jablano in pri tem ranila v brado berača Lešarja, ki je tedaj tam mimo šel. Dne 4. februarja 1945 so Nemci in belogardisti iz Selc začeli obstreljevati Železnike tako, da je bilo nekaj partizanov ranjenih. Partizani so se nato umaknili.

Dne 6. februarja 1945 so Nemci ponovno zasedli Železnike. Jeli so rekvirirati blago, in to predvsem usnje, deske in drva. Pri Dermotu so pobrali vse usnje, tudi še neizdelanega in še iz kadi so vse pobrali. Nagnali so voznike iz vse doline, da so jim pomagali voziti. To je trajalo ves teden. Tudi po drugih vaseh so šli. Na Rudno so prišli 10. februarja. Po hišah so pregledovali in kradli. Vse jim je prišlo prav: klobase, kure, žganje. Bili so različnih narodnosti. Take vojske še nismo videli in smo vsi rekli, da bo kmalu konec vojne, ko se take svinjarije dogajajo.

Dne 13. februarja 1945 so se pa Nemci umaknili nazaj, od koder so prišli, le v Selcih so še ostali »ta beli« in orožniki. Tako se je spet vrnil mir v naš konec. Iz Selc potem nekaj časa niso poizkušali vdreti v našo okolico in tako smo nadaljevali s šolo, ki je bila prekinjena za tri tedne. Dne 22. februarja 1945 smo spet nadaljevali s poukom. V nedeljo 25. februarja smo tudi začeli s poukom starejše mladine. Bilo je 14 učencev in učenk, starih od 12 do 15 let (9 učenk, 5 učencev). Pouk za te je bil od 1. do 4. ure popoldne.

V nedeljo 25. februarja 1945 je vaški odbor OF sklenil, da bi bilo prav, ko bi kje v vasi uredili poseben prostor za šolo. Sestavili smo nekakšno resolucijo in začeli po hišah pobirati podpise zanje. Šolo smo si uredili v Gasilskem domu.

Dne 23. februarja 1945 ob 7. uri zvečer smo pri Lavrihu praznovali 27-letnico Rdeče armade. Tukajšnja kurirska četa je povabila domačine na to proslavo. Ob razvitju zastave smo zapeli pesem 'Naprej zastava Slave', nato je politični komisar imel govor o Rdeči armadi, nakar je sledilo nekaj partizanskih pesmi.

Dne 28. februarja 1945 so se pri Sv. Križu spet vgnezdili belogardisti. S poukom smo začasno morali prenehati, ker so belogardisti imeli prost vstop v našo vas. Sicer smo dvomili da bi jih partizani pustili dalj časa pri miru, ker so jim ogrožali pota, posebno pot iz Kroke, od koder je prišlo včasih precej blaga za našo vojsko.

Prešernova brigada in Škofjeloški odred sta 9. marca 1945 napadla belogardistično postojanko Sv. Križ in jo po krajšem boju zavzela. Beli so se panično razbežali in se umaknili v Selca. Partizani so jih nekaj ujeli, nekaj pa je bilo mrtvih.

Dne 11. marca 1945 smo nadaljevali s poukom, vendar le 10 dni. Pripravljala se je velika hajka na partizane. Začela se je 21. marca, ko so se partizani pred silno premočjo umikali proti Blegošu in Poreznu. Nemci so prišli na Rudno 21. marca ob 6. uri zjutraj. Nameraval sem utesi iz vasi pa so imeli Nemci za Brdarjem že zasedo, ki me je nagnala nazaj. Pri sebi sem imel sekiro, kakor da grem v gozd, zato niso name streljali. Gašperjevemu Luki so tega dne Nemci vzeli telico in svinjo, konj pa niso jemali. Partizanka — aktivistka Leopolda Kalar, doma iz Ljubljane, je bila tedaj referentka za šolstvo sektorja Kranj. Tega jutra je prišla na Rudno in ni vedela, da so že Nemci v vasi. Prijeli so jo ter jo za Šoštarjevim hlevom ustrelili. Ko sva jo potem z Jožetom Demšarjem (po domače Španom) pokopala, sva pri njej dobila listek z njenimi podatki in tako smo vedeli, kdo je pokojnica. Tega dne so Nemci šele okrog 4. ure popoldne odšli z Rudna proti Češnjici. So pa potem še nekaj dni hodili v vas krast krompir, fižol, jajca in podobno.

26. marec je bil spet črn dan za partizane. Že zjutraj so prišli Nemci na Rudno in iskali partizane, ki so jih obstreljevali iz Dražgoš. Popoldne so se Nemci spet vrnili v našo vas. Prav tedaj pa je tudi nekaj partizanov prišlo v vas po hrano. Bilo je 9 partizanov iz škofjeloškega odreda. Izpod Novakove domačije so jih Nemci opazili in užgali po njih. Dva sta padla, nekaj pa je bilo ranjenih. Od padlih je bil eden Sašo iz Žirovnice, drugi pa iz Zasipa pri Bledu.

Dne 4. aprila 1945 so se Nemci spet znašli v naši vasi. Okrog 7. ure zjutraj so že postavili zasedo okrog vasi, nato pa so jeli preiskovati po hišah. Še posebej so preiskovali pri Šoštarju in pri nas. Aretirali so me in zahtevali, da moram iti z njimi pokazat bunkerje, ker da jaz že dobro vem, kje so; da imam zveze z banditi, da sem vodil partizansko šolo in vršil propagando za partizane. Ne vem, ali je bilo temu krivo izdajstvo ali kaj. Kar precej so vedeli o mojem delovanju, zato sem sklenil, da jim bom nekaj le priznal. Šel sem z njimi v Žagarjeve klance pokazat neki bunker, za katerega sem vedel, da je prazen. To je četrta ure hoje za Rudnom. Nemci so bunker takoj zažgali. Dobili niso drugega kot nekaj municije, ki sva jo potem morala s Šoštarjevim Jožkom nesti na nemško komando v Železnike. Dobro za naju je bilo, ker je bila ta komanda tedaj v Dermotovi hiši, kjer je bila gospodinja moja sestra, komandant pa tudi ni bil preveč krut. Od tu so naju gnali na Češnjico k Jakopinu, kjer so belogardisti imeli nekakšen štab. Tu so belogardisti od Nemcev zahtevali, da me morajo poslati v Škofjo Loko na zaslišanje v komando bele garde. Ker sva se z Jožkom dobro zagovarjala, so naju Nemci od tu spustili domov. Imela sva veliko srečo, da sva jo tik pred koncem vojne tako lepo izvozila.

Dne 4. aprila ponoči se je vojaštvo umaknilo iz doline. V Selcih so ostali le nemški orožniki. Tako je zadnja hajka trajala 15 dni in je terjala veliko žrtev med civilisti in partizani pa tudi domov so tedaj mnogo požgali. Ker so bili partizani razkropljeni, so še potem nekaj dni orožniki iz Selc kar na svojo pest hajkali po okoliških vaseh. Že prvi dan (po umiku nemške vojske) so orožniki zajeli nekaj partizanov v Ojstrem vrhu. V ponedeljek 9. aprila 1945 so jo mahnili v Lajše in Dražgoše, kjer so v Gregovčevi bajti ujeli 4 partizane. Od tam so jo mahnili v Rudensko grapo, kjer bi bili spet kmalu dva ujeli. To sta bila Tabrovčev Janez in Jože Pogačar-Urh, ki sta bila za Sodlovcem v centrali. Potem so Nemci šli pod Novaka, kjer so pri Drobnici iznenadili pet partizanov: dva so ubili, trije pa so ušli.

Nekaj dni zatem so belogardisti prišli v Lajše. Ker pa je bila tam neka enota Bohinjskega odreda, jih je nagnala v Selca. Drugi dan so belogardisti prišli v Kališe, kjer so požgali Jurkovo hišo.

Proti koncu aprila in v začetku maja se je pri Nemcih začela vedno večja zmeda in obup. Obroč okrog Berlina se je krčil iz dneva v dan in naša vojska je že osvobajala Primorje, Sušak, Reko, Trst. Konec vojne je bil pred vrati. Nemci so začeli zapuščati svoje postojanke. Iz Besnice so odšli že okrog 1. maja, iz Sorice 2. ali 3. maja, iz Selc 8. maja.

Dne 9. maja je že šla naša vojska po dolini v Škofjo Loko. Veselje je bilo nepopisno, ko se je nehalo to strašno gorje in je bilo vojne konec.

Po zaključku vojne smo si malo oddahnili, da naberemo novih moči za nadaljnje delo. Dne 22. maja 1945 sva z Marico spet začela šolski pouk. Marica je prevzela mlajše učence — začetnike, jaz pa starejše. Učila sva vsak drugi dan, to je vsak razred po trikrat na teden. Junija se je vrnila prejšnja dražgoška učiteljica Jegličeva. Ta je potem eno ali dve šolski leti, do upokojitve, poučevala v našem gasilskem domu. Po njeni upokojitvi je poučeval učitelj Marčič.

Partizanska osnovna šola Rudno je imela ilegalno oznako I/A-7.

Partizanska šola
Rudno

SEZNAM UČENCEV

Priimek in ime	datum rojstva	Priimek in ime	datum rojstva
Solar Marjan	2. 2. 1931	Eržen Filip	31. 7. 1934
Šubic Tinko	14. 2. 1931	Solar Marija	27. 6. 1934
Fajfar Jože	27. 5. 1931	Demšar Filip	1. 8. 1934
Lušina Franc	1. 10. 1931	Šturm Janez	30. 10. 1934
Šubic Janez	15. 2. 1932	Lušina Tone	26. 5. 1935
Demšar Marija	18. 5. 1932	Solar Anica	25. 7. 1935
Mohorič Tone	10. 6. 1932	Šmid Ciril	30. 6. 1935
Šturm Vida	28. 6. 1932	Šubic Franc	29. 8. 1935
Gartnar Mirko	12. 12. 1932	Eržen Marija	4. 9. 1935
Eržen Janez	29. 12. 1932	Vrhunc Tomaž	21. 12. 1935
Vrhunc Janez	27. 1. 1933	Demšar Anton	17. 1. 1936
Demšar Marica	11. 2. 1933	Kavčič Filip	1. 5. 1936
Pintar Valentin	13. 2. 1933	Bešter Lojze	7. 5. 1936
Šubic Marica	23. 3. 1933	Šubic Stanko	19. 11. 1936
Mohorič Cilka	14. 11. 1933	Solar Antonija	3. 3. 1937
Demšar Tončka	21. 12. 1933	Eržen Ivana	10. 5. 1937
Eržen Franc	2. 4. 1934	Potočnik Aleš	15. 7. 1937
Šubic Lojze	4. 6. 1943	Demšar Vencelj	22. 9. 1937
Šmid Ivo	5. 6. 1943	Nastran Marica	30. 10. 1937
Bešter Slava	10. 11. 1934	Vrhunc Anton	1. 1. 1938
		Kavčič Nežka	18. 1. 1939

Jože Zbontar je ohranil tudi okrožnico pokrajinskega oddelka za šolstvo na Gorenjskem, ki je zadnja, razpisana še v vojnih dneh. Zanimiva je predvsem zaradi tega, ker je veren dokument prizadevanj za novo šolo, za šolo v svobodi.

Prepis te okrožnice:

Na položaju 2. 5. 1945

Oddelek za šolstvo

štev. 40/45

Vsem okrožnim šolskim nadzornikom in okrajnim prosvetnim referentom

Smo pred popolno osvoboditvijo vsega slovenskega naroda. Prav v prvem času osvoboditve bodo nastopile izredne razmere, ko ne bo možno dajati podrobnih navodil posameznim učiteljem in ko ne bo časa ukvarjati se s problemi posameznih šol. Treba bo povsem učitelja v samoiniciativnosti, delavnosti in organizatoriških sposobnosti, da bo pokazal ljudstvu, da smo tudi med 4-letno borbo skrbeli za vzgojo mladine in tudi na tem področju pripravljeni dočakati svobodo.

Da pa bi dosegli največ, kar je mogoče, upoštevajte glede na krajevne prilike še sledeča navodila:

1. **Pričetek pouka** bo objavljen v posebni okrožnici in bo v vseh krajih istočasno (izjema tistih šol, v katerih se pouk sploh ni prekinil). Do takrat pa naj bodo učitelji, čim bodo prišli na svoja mesta, stalno v stiku z mladino. Skupno z ZSM naj jo pomagajo preoblikovati in zaktivizirati v duhu osvobodilnega gibanja. Pomagajo naj ustanavljati pionirske skupine in **mladinske pevske zборе**. Sodelujejo naj pri mladinskih manifestacijah in prireditvah. Sploh naj bodo v stalnem stiku z mladino. Kjer je mladina, tam je tudi učiteljevo mesto. Politično preoblikovanje mladine naj se v tem času ne vrši sistematično, temveč priložnostno, navezujoč drugače sistematično šolsko delo na dogodke v vasi in državi, upoštevajoč petje partizanskih pesmi, sodelovanje pri vaških in posebnih mladinskih prireditvah in podobno. Za tako delo pa bo dalo dovolj gradiva vsakdanje življenje, velike spremembe v kraju ter naše časopisje. Isto velja za kraje, ki do sedaj še niso imeli pouka. Brž ko bo postavljen učitelj na vasi, naj se ravna po zgornjih navodilih.

Sole pa, ki pouka niso prekinile, naj z njim nadaljujejo in se ravna po dosedanjih navodilih okrožnega šolskega nadzornika. S prihodnjim šolskim letom bodo vse šole pričele delati po enotnem učnem načrtu ter bodo mladino sistematično uvajale v vse naše pridobitve in v enotno zgodovino in razvoj osvobodilnega gibanja.

2. **V prvih dneh** po osvoboditvi je treba izvesti manifestacije, pri katerih naj sodeluje tudi šolska mladina. Po šolskih poslopih je treba izobesiti slovenske zastave s peterokrako zvezdo, v razredih pa sliko maršala Tita. Šolska mladina naj sama ali pa v zvezi z ostalim ljudstvom priredi slavnosti s petjem, deklamacijami, prizori itd. Kjer bodo sprevidi, naj sodeluje pri njih tudi šolska mladina. Nosi naj parole ter naj organizirano vzklika.

Vendar je treba pokazati tudi pri tem resnost in kmalu preiti k stvarnemu delu. Pripraviti in očistiti je treba šolske prostore, učila itd. Vse delo se mora odvijati v nagledu tempu, ne počasi, kakor smo bili vajeni doslej. Vnesite v delo nekaj iznajdljivosti partizanskega duha, ki se ne ustavlja pred ovirami, temveč jih odločno premaguje. Tudi šolsko poslopje naj bo hitro urejeno. Posebno je treba paziti na red in snago okoli poslopja. Ljudstvo naj vidi, da je nastopil nov čas, ko se ne bo več uničevalo in sabotiralo, temveč naglo uredilo. Preprečiti morate vsako uničevanje šolskega inventarja, knjig in uradnega arhiva. Tujejezične knjige in učila — (Tu se konča prva stran okrožnice. Zadnji stavek na tej strani ni dokončan, saj se na naslednji strani ne nadaljuje. Opomba C. Z.) Šolska mladina višje stopnje naj se kmalu vključi v obnovitveno delo v vasi, zlasti v začetku, ko bo primanjkovalo ljudi. Raznaša naj literaturo, vrši propagando in pomaga pri odstranjevanju ruševin. Predvsem pa naj bo aktivna pri zbiranju najrazličnejšega zapuščenega materiala, ki ga bodo uporabili v industriji. Kjer je mogoče, naj se mladina organizira v delovne

grupe za obdelovanje poljskih pridelkov.. Pri vsem tem naj sodeluje z roko v roki šolska mladina, učiteljstvo in ZSM. Učiteljstvo naj bo iniciativno in vedno pripravljeno nuditi aktivno pomoč in navodila. Ne čakajte pri tem posebnih navodil — prihaja doba, ko se bo vsakdo izkazal, koliko razume čas in potrebe.

3. Vse slovenske šole si morajo nabaviti slovensko zastavo s peterokrako zvezdo in sliko maršala Tita. Razvitje zastave naj bo po možnosti v zvezi s šolsko proslavo. Zelo dobro bi bilo, ako bi v šoli organizirali dobavo malih slovenskih zastavic za mladino. To velja zlasti za obmejne kraje, kjer bo imela množica izobešenih zastav manifestacijski značaj.

4. Vse italijanske, nemške in madžarske napise na jugoslovanskih šolah je treba takoj odstraniti. Na šolah naj bo enoten napis »Osnovna šola«. Dopustno je tudi ime kraja. Vsi ostali pridevki, kakor npr.: Osnovna šola Franceta Prešerna, naj se za sedaj opuste. Na šolah ne pišite enodnevnih parol. Ako se kaj napiše, naj ima pomen za dalj časa in posebno vrednost ter naj bo napis jezikovno pravilen ter estetsko izdelan.

5. Za normalizacijo pouka v nižjih razredih odredimo sledeče smernice:

a) Vse šolsko delo naj bo usmerjeno tako, da se na kar najhitrejši način odpravi nepismenost. Zato naj učitelji ob začetku pouka v kraju preizkusijo vse učence, kako obvladajo pisanje in branje ter jih nato, ne glede na starost in v tujem jeziku dovršene šole, razdelijo v skupine ali razrede. Pri tem razdeljevanju naj se ozirajo, kakor sem že rekel, predvsem na branje, pisanje ter računstvo, opirajoč se na merila, ki jih predpisuje slovenski učni načrt. V I. razred naj se združijo učenci, ki še ne obvladajo pisanja in branja, kolikor sta predpisana za I. razred. Za vstop v II. razred naj se zahteva pravilno branje in pisanje. Za vstop v III. razred, poleg branja, tudi obvladanje računskih operacij v obsegu do 100. Za vstop v IV. razred pa računske operacije v obsegu do 1000. Na ostale predmete se pri tem presojanju ne moremo ozirati.

b) Razredi naj bodo v prvem času zelo gibčni. Dopusčeno je, da starejši učenci, ki obvladajo snov nižjega razreda, že med šolskim letom prestopijo v višji razred. Ta postopek je potreben, da čim prej nadoknadimo zamujeno snov, da se starejši učenci ne bodo dolgočasili pri pouku in da se, kolikor mogoče, poveča aktivnost posameznika. Seveda naj to velja samo za otroke, ki po svoji starosti in duševni zrelosti res spadajo v višji razred ter so z znanjem zaostali zaradi vojne. Otroci, ki so normalno obiskovali pouk, naj ga tudi normalno nadaljujejo.

c) Ves pouk je potrebno usmeriti v spoznanje današnjega časa in narodno-osvobodilnega gibanja. Za to ni treba uvajati kakega posebnega predmeta, kakih posebnih političnih ur, temveč mora vsak pouk prevevati duh narodnoosvobodilnega gibanja. Popularizirati je treba našo vojsko, njene zmage in njene junake. Pri tem je treba zlasti upoštevati boje v bližnji okolici ter junaška dela domačinov. Razložiti je treba mladini organizacijo naše narodne oblasti, pojasnjevati jo z delom v domačem kraju ter poudarjati razloček od prejšnje oblasti, zlasti sodelovanje ljudstva pri državni upravi. Pouk naj ne bo ozko slovenski. Poudariti je treba bratstvo jugoslovanskih narodov. Dobe naj dovolj jasno predstavijo o organizaciji federativne Jugoslavije. Poudarjati je treba zveze z ostalimi slovanskimi narodi, zlasti s SZ, o kateri je treba veliko govoriti predvsem v višjih razredih.

d) Zaradi pomanjkanja učnih knjig uporabljajte zlasti v prvem času odlomke iz političnih časopisov kakor tudi mladinskih listov.

e) Veliko pažnje posvečajte petju partizanskih pesmi. Organizirajte pevske zборе še pred pričetkom pouka.

f) Mladina naj s prostimi spisi iz življenja osvobodilne borbe sodeluje (tu se zaključijo druga stran okrožnice, opomba C. Z.) v čim večji meri pri mladinskih listih.

g) Organizirajte skupine pionirjev in PRK (podmladek Rdečega križa, opomba C. Z.).

Pripominjam še enkrat, da so to samo navodila in pripomoček k uspešnejšemu šolskemu delu. V marsikaterem kraju bo treba nekatere stvari prilagoditi enotnim zahtevam. Potrebno bo velike učiteljeve delavnosti in samoiniciativnosti, da bo v slovensko šolo zavel nov duh, novo delo.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Za šolstvo: Marica

Résumé

LES SOUVENIRS DU PARTISAN MATEVŽA DE RUDNO — JOŽE ŽBONTAR

Un habitant du village Rudno, situé juste au-dessous du village Dražgoše, détruit jusqu'au sol par les Allemands au début de l'année 1942, nota quelques événements de l'époque de la lutte pour la libération nationale. Le premier écrit parle des jours de la bataille de Dražgoše et des arrivées des Allemands dans les deux mois suivants, quand l'auteur cachait un partisan blessé, tandis que sa maison et son village étaient habités par les soldats allemands. Suivent les notes sur l'interrogatoire, sur les préparatifs pour la fondation du comité du Front pour la libération nationale dans le village et sur l'inhumation des partisans. Ensuite l'auteur raconte comment à partir de l'automne 1943 il donnait des cours aux enfants qui à partir de l'année 1941 n'ont pas eu classe. L'activité de cette école clandestine était plusieurs fois interrompue par l'arrivée de l'armée allemande et des membres de la garde blanche. Les cours avaient lieu dans la maison des pompiers qui donnait l'hospitalité à l'école encore quelques années après la Libération. L'auteur joint à son écrit la liste des élèves de l'école de partisans à Rudno et la dernière circulaire du département provincial pour l'enseignement en Haute Corniole, envoyée juste avant la Libération.